

KRONIKY ČESKÝCH MĚST Z OBDOBÍ RANÉHO NOVOVĚKU

Marie Tošnerová

Městské historiografii raného novověku nebyla v našich podmínkách doposud věnována pozornost v takové míře, jakou si zasluhuje. Sice již od konce 19. století přitahovaly městské kroniky a paměti zájem historiků a poznatky o jejich existenci se dostávaly díky zpřístupnění některých kronikářských záznamů tiskem do širšího povědomí, ale soustavně nebyla tato problematika studována. K jedinému pokusu o vytvoření ediční řady, která by se zabývala kronikami měst, došlo v osmdesátých letech 19. století, kdy se spolek Verein für die Geschichte der Deutschen in Böhmen rozhodl podle německého vzoru vydávat jazykově německé kroniky z českých měst.¹ V čele tohoto záměru stanul badatel a politik Ludwig Schlesinger. V letech 1879–1884 se však podařilo vydat pouze tři svazky plánované ediční řady nazvané Deutsche Chroniken aus Böhmen, a to naši vůbec nejstarší městskou kroniku v pravém slova smyslu, vzniklou v Lokti počátkem 16. století, dále trutnovskou kroniku a jako třetí svazek dvě předbělohorské kroniky města Chebu. Tímto počínem byla soustavnější činnost ve výzkumu kronik vzniklých v prostředí českých měst a ve vydávání jejich edic ukončena. Většina raně novověkých kronikářských děl, českých i německých, byla zpřístupněna zvlášť v samostatných edicích různé úrovně. Tyto začaly vycházet koncem 19. století a pokračovaly i ve století následujícím. Největší pozornosti mezi narativními prameny městské provenience se dostalo Pamětem Mikuláše Dačického z Heslova, které byly vydány dokonce několikrát.² Ve vydávání městských předbělohorských kronik se pokračovalo i během druhé poloviny 20. století, kdy vyšlo také několik edic, zpřístupňujících až na výjimku doposud nepublikovaný materiál.³

¹ V Německu již v roce 1858 rozhodla mnichovská historická komise (Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften) o systematickém vydávání edic městských kronik. V letech 1862–1917 tak vyšlo 32 svazků. Více k tomu K. Wriedt, Bürgerliche Geschichtsschreibung im 15. und 16. Jahrhundert. In: Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Zeit frühen Neuzeit. Hrsg. von Peter Johanek. Böhlau Verlag. Köln – Weimar – Wien 2000, s. 20.

² První edici připravil A. Rezek a vydal ji ve dvou svazcích v letech 1878 a 1880. Dále je zpřístupnili tito editoři: J. Mařánek (ed.), Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti. Praha 1940. E. Petřů, E. Pražák (eds.), Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda – Paměti. Praha 1955. Živá díla minulosti 9. E. Pražák (ed.), Mikuláš Dačický z Heslova. Praha 1975. Nejnověji je vydal z pozůstalosti Josefa Janáčka Jiří Mikulec: J. Mikulec (ed.), Mikuláš Dačický z Heslova Paměti (s úvodem Josefa Janáčka). Praha 1996.

³ V roce 1950 vydal Josef Janáček dílo staroměstského kancléře Sixta z Ottersdorfu, O pokoření

V minulosti byla také vydána řada dílčích studií zabývajících se městskou historiografií v Čechách, často jako předmluva či komentář edice. Tyto práce se obvykle však věnují pouze jedné kronice či kronikářství jednoho města. Mezi nimi je třeba jmenovat na prvním místě komentáře Jaroslava Kolára k edici zápisů Marka Bydžovského z Florentina a Josefa Janáčka k edici Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Větší počet historiografických písemností městské provenience je zpracován pouze ve studii Jiřího Smetany, zahrnující ovšem širší časové období, publikované v roce 1972 ve Sborníku archivních prací, ve které podchytil vyprávěcí prameny litoměřického kraje. Kromě výčtu tohoto materiálu se také pokusil o vytvoření metodologie práce s těmito prameny.⁴ I když také v posledních letech vyšly některé edice městských kronik, k pokusu o systematictější zpracování této problematiky nedošlo, což je velkým dluhem naší historické vědy.⁵

Přestože byla edičně zpřístupněna poměrně značná část našich raně novověkých městských kronik, stále ještě zůstávají v archivech a knihovnách rukopisy obsahující raně novověké kronikářské a pamětní záznamy, které na své zpracování čekají. Je to například kronika města Kadaně, uložená v pražské knihovně františkánského řádu, litoměřické pamětní záznamy v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově či českolipská kronika Hanse Kriescheho, jejíž originál je v Knihovně Národního muzea v Praze, a řada dalších, mladších kronik ze 17. a 18. století. Také některé starší edice městských kronik by si zasloužily nové zpracování.

Městské kroniky se v českém prostředí objevují poněkud opožděně za jižní a západní Evropou, ale kronikářství jako takové má v našich zemích dlouhou tradici. Na jejím počátku stojí kronika Kosmova, na kterou navázala řada dalších

---

stavu městského léta 1547, jehož prvotní edici zpracoval již v roce 1918 Josef Teige. V roce 1975 vyšla neúplná edice paměti staroměstského měšťana zpracovaná Jaroslavem Kolárem: Pamětná knížka Jana Rakovnického z let 1575–1605 a české paměti 16.–17. století (Listy filologické 90, 1967, s. 394–403), úplnou edici pak vydal v roce 1972 J. Dvorský (Pražské paměti Jan Piláta Rakovnického z Jenštejna z let 1575–1605, Pražský sborník historický 7, 1972, 161–172). V roce 1987 vydal J. Kolár výběr ze sborníků rektora Univerzity Karlovy Marka Bydžovského z Florentina Svět za tři českých králů. Dílo Bydžovského stojí na rozhraní mezi osobní výpovědí o světě a městskou kronikou, neboť část záznamů je věnována událostem odehrávajícím se v Praze. Jako poslední edice doposud nevydané předbělohorské městské kroniky vyšly Paměti města Žatec 1527–1609. (Žatec 1996), editorky M. Tošnerové.

⁴ J. Smetana, Vyprávěcí prameny dějepisné vzniklé v Litoměřickém kraji do roku 1835. Sborník archivních prací 22, 1972, s. 221–296; 23, 1973, s. 215–288. Metodologii zpracování narativních pramenů raně novověku obecně se také zabývají studie Zdeňka Beneše Historický text a historická skutečnost (Praha 1993) a Historický text a historická kultura (Praha 1995).

⁵ Jednou z nejlépe zpracovaných edic městské kroniky poslední doby je práce Martina Štindla zpřístupňující barokní kroniku města Valašského Meziříčí. (Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401–1723. Městská kronika barokní Moravy. Tišnov 2004.)

národních kronik. Počátky městské historiografie jsou spjaty s husitskou dobou, k jejímu výraznému rozvoji však došlo až o sto let později. Teprve v 16. století se v českém prostředí stává město hlavním objektem kronikářských záznamů, teprve v předbělohorské době vznikají kronikářská díla, kde hlavním předmětem pisatelova zájmu je minulost i současnost města, v němž žije.⁶

Odpověď na otázku, proč právě tehdy došlo u nás k rozmachu městského kronikářství, lze nalézt především ve dvou okolnostech, jež ovlivnily život celé předbělohorské společnosti. Je to na prvním místě příchod renesance, která se u nás projevila v písemnictví již koncem 15. století; teprve však v následujících desetiletích lze hovořit o jejím rozšíření do všech sfér života. Humanismus, literární hnutí renesance, také zcela měnil středověký pohled na historii, která nejenže přestala být pomocnou naukou při studiu teologie a práv a stala se samostatnou disciplínou, ale nebyla již více pojmána jako pouhý souhrn událostí v minulosti, odehrávajících se bez přičinění člověka; začalo na ni být nahlíženo jako na výsledek lidského úsilí, pro který lze nalézt rozumové vysvětlení. Pochopení a objasnění minulosti, a zároveň současnosti, hledali humanističtí učenci právě ve starých textech. Při studiu historie zkoumali autentičnost a důvěryhodnost písemných pramenů a prosazovali historickou argumentaci.⁷

Další z významných faktorů, který se výrazně podepsal na rozmachu městského kronikářství v naší zemi v raném novověku, lze vidět v rozšíření vzdělání i do neprivilegovaných vrstev. Jestliže ve středověku bylo studium vyhrazeno především duchovním a šlechtě, tak v předbělohorské době se díky husté síti městských a farních škol stalo dostupné také měšťanům a občas i bohatým příslušníkům selského stavu. Poskytnout svým synům vzdělání se stalo v měšťanských kruzích otázkou prestiže. Návštěva městské školy byla téměř společenskou povinností, a tak někteří jedinci studovali nejen ve svém rodném městě, ale i na proslulejších školách v jiných lokalitách a své vzdělání zakončovali většinou formální maturitací na pražské akademii.⁸ Sice jen málokterí z nich se věnovali dále vysokoškolskému studiu, ale i dobrá městská škola jim dala slušné základy vzdělání, při kterém získali

---

⁶ Existují samozřejmě jednotlivé kronikářské zápisy o městských událostech i ze starší doby, většinou poznamenané v různých městských knihách či rukopisech, jako jsou například zápisy česko-budějovického děkana z počátku 16. století v rukopise Kosmovy kroniky, dnes uložené v Knihovně Národního muzea v Praze. V této souvislosti je třeba také zmínit soubor textů známých pod názvem Staré letopisy české, jež přináší řadu zpráv ze života Prahy. Nejde však o městskou kroniku v pravém slova smyslu.

⁷ Srovnej J. Polišenský, České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie. *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4/2, 1963, s. 115-137.

⁸ K otázce vzdělanosti měšťanských vrstev srovnej J. Pešek, Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620. Praha 1993.

i určitý vztah k historii. Navíc schopnost písemně zpracovat zadané téma patřila mezi základní prvky výuky a ve svém důsledku se projevila i ve vzniku neobvyklého množství nejrůznějších písemností.

Obliba historie se odrazila také v tištěné produkci, kdy během 16. století vyšla v našich tiskárnách řada kronik, a to jak zahraničních v českých překladech, tak i domácích, které byly současnými vysoce ceněny. Přední místo v šíření historie měl pražský nakladatel Daniel Adam z Veleslavína, který je sám také autorem velmi oblíbeného historického spisu *Kalendář historický*, jenž svým chronologickým uspořádáním událostí plně vyhovoval tehdejšímu pojmání historie.⁹ Všeobecné kulturní klima panující ve městech, která ve druhé polovině 16. století stanula v čele kulturního života v Čechách, přispělo i ke skutečnosti, že někteří měšťané se rozhodli zachytit významné události z minulosti i současnosti svého města písemnou formou, aby paměť o nich zůstala zachována i pro budoucí generace. Do dnešní doby se nám tak dochovala řada kronik i pamětních záznamů vzniklých v prostředí českých měst.

Přestože lze na základě nepřímých pramenů předpokládat, že v předbělohorské době vzniklo velké množství těchto spisů, do dnešní doby se dochovaly v našich sbírkách kroniky a paměti pouze ze sedmnácti českých měst. K nim je třeba připočítat ještě další městskou kroniku, kterou můžeme díky jejímu charakteru vřadit do historické humanistické literatury, byť vznikla až v polovině 17. století. Jde o kroniku města Mladé Boleslavi, jejíž autor Jiří Kezelius Bydžovský ji sepsal na konci svého života. Celkem máme dnes povědomí o zhruba třiceti svazcích městských kronik uložených v českých sbírkách, které měly svůj počátek v předbělohorské době.¹⁰ Ne všechny se však zachovaly v originálech, některé známe pouze z mladších opisů. To je případ kroniky města Žatce i paměti Rakovníka, které jsou dnes známe pouze z opisů ze 17. století. Ze stejné doby pocházejí také kronikářské záznamy litoměřického měšťana Viktorína Šermera, které nejspíš vytvořil na základě starších pamětních zápisků, neboť jsou věnovány událostem let 1589–1615.

Pokud jde o názvy kronik a pamětí, je jejich dnešní označení většinou produktem moderní doby. Humanistická literatura nerozlišovala mezi názvy kronika, paměti či historie, pod všemi lze nalézt díla s historickou tematikou, naučná i beletristická, neboť nejen ve středověku, ale ani v humanismu ještě nebyla vytvořena ostrá hranice mezi historií jako zvláštním druhem poznávání sociální skutečnosti

⁹ O jeho oblíbě svědčí jak jeho dvoji vydání (v roce 1578 a 1590), tak i řada dochovaných výtisků do dnešní doby.

¹⁰ Vzhledem k tomu, že ještě nebyly podrobně prozkoumány všechny sbírky rukopisů, zejména na Moravě, nelze vyloučit další nálezy předbělohorských kronik z českých měst.

a literaturou.¹¹ Autoři nazývali svá díla podle osobních pocitů, často jako paměti, ale v mnoha případech se tyto práce dochovaly bez titulních listů či v neúplných opisech (kroniky měst Žatce, Rakovníka či Benešova nad Ploučnicí, známé pouze z mladších opisů), takže dnes ani nevíme, jaké bylo jejich původní označení. Určitý rozpor mezi obsahem a názvem lze vidět například v díle kutnohorského měšťana Mikuláše Dačického z Heslova, nazvaného jako Paměti, ač vůbec nejde o paměti jednotlivce, ale čtyř generací, a spíše než o paměti ve smyslu memoárů jde o kroniku. První editor tohoto díla Antonín Rezek, jenž tento pramen vydal ve dvou svazcích v roce 1878 a 1880, název ponechal a pod tímto titulem dílo vešlo do všeobecného povědomí. Rezek převzal název od samotného Dačického, který ve svém autografu text nadepsal: *Já Mikuláš Dačický z Heslova na Horách Kutných vepsal jsem tuto některé paměti.*¹² Některé kroniky jsou sice dochovány v soudobých rukopisech, někdy dokonce i v autografech, ale chybí jim počáteční stránky, takže jejich původní tituly nám také zůstaly utajeny.¹³ Mnohé z kronik získaly své názvy, pod kterými jsou dnes uváděny, až v následujících staletích, většinou v 19. století, kdy se dostaly do rukou regionálním badatelům či správčům archivu, a ti je potom z různých důvodů, třeba pro lepší evidenci, pojmenovali.

Studium městských kronik před nás stavi řadu otázek, na které dnes jen složitě hledáme odpovědi. Může za to nejen nedostatečně dochovaná pramenná základna, ale též změny v lidském myšlení, v hodnotách a v přístupu k životu, ke kterým v průběhu staletí došlo. Při hodnocení událostí a jednání raně novověkých obyvatel je zapotřebí důsledně uplatňovat historický pohled a pokusit se posuzovat tehdejší události očima současníků. Ale i při tomto postupu si musíme vždy uvědomovat, že jde o náš současný, umělý konstrukt, ke kterému jsme dospěli na základě podrobného studia materiálů sledované doby a který bude vždy přes veškeré naše snahy o objektivitu nějakým způsobem ovlivněn našim subjektivním přístupem k historii.

Mezi základní otázky, na něž je třeba odpovědět v samém počátku výzkumu, je snaha po co nejpresnější dataci doby sepsání díla.¹⁴ Odhalení tohoto poznatku nám totiž odpoví i na řadu dalších otázek, jako je způsob sepsání kroniky, zda

¹¹ M. Kopecký, „Kronika“ a „historie“ jako literární žánry epochy renesance. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity D 27, 1980, s. 51–60. Z. Beneš, Hájkova Kronika česká a české historické myšlení. *Studia comeniana et historica* 29, 1999, č. 62, s. 59.

¹² Státní okresní archiv Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, sine, f. 77.

¹³ To se týká například kronikářských záznamů Kadaně či Soběslavi.

¹⁴ První otázkou, která se nabízí při studiu městských kronikářských a pamětních záznamů, je otázka jejich geneze. Přesnější a jednoznačnější odpověď vyžaduje důkladné a podrobné studium jak narativních, tak i úředních pramenů městské provenience, proto prozatím ponechávám tuto otázku stranou.

vznikla naráz či průběžně, a také v mnoha případech přispěje k určení věku autora, což zase napomůže při hodnocení výběru a stylu zápisu jednotlivých zpráv. Životní zkušenosti totiž značně ovlivňovaly obsah záznamů kroniky. Pokud autor sám neuvedl dataci v textu, jak to například učinil Kezelius v předmluvě mlado-boleslavské kroniky, kde poznamenal přímo datum zahájení psaní kroniky v roce 1645, pak při určení momentu jejího vzniku je třeba vycházet z rozboru jejich záznamů, případně z určení písařské ruky. Vodítkem přitom může být datum posledního zápisu. Většina kronik totiž nevznikala průběžně, ale v rozmezí krátké doby. Problém nastává u děl dochovaných pouze v opisech: tam nám určení písařské ruky nepomůže a nemůžeme ani podle písma poznat, zda původní dílo vzniklo naráz v krátké době nebo naopak bylo sepisováno průběžně více autory. To je případ žateckých i rakovnických pamětí, jejichž originály se nedochovaly. Protože se v jejich záznamech žádná jména autorů neuvádějí, jsme odkázáni pouze na rozbor jednotlivých zápisů. Jejich literární styl nám může napomoci alespoň přibližně určit pisatele větších celků a podle chronologie záznamů pak rozlišit období vzniku písemnosti. Je-li autor v textu přímo jmenován nebo je znám z jiných materiálů, je určení data vzniku kroniky o něco jednodušší, ovšem ani zde nelze spolehlivě říci, v které době své dílo vyhotovil, pokud tak sám neuvedl či pokud nepokračoval ve spisování až do své smrti. V některých případech je totiž za posledním záznamem poznamenáno datum autorova úmrtí. Většinou je však určení momentu vzniku kroniky značně složitě a vyžaduje dobrou znalost pramenů z daného období. Jako příklad lze uvést pamětní záznamy soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova, které končí v rukopise Knihovny Národního muzea rokem 1604; on sám však žil až do roku 1617. Možností, proč jeho práce končí rokem 1604, se nabízí několik. Tou první je ztráta folií – tuto teorii podporuje opis dochovaný ve vídeňské Národní knihovně, který je doveden až do roku 1605.¹⁵ Rukopis uložený v Národním muzeu v Praze však o ničem takovém nenapovídá. Ač je celý psaný jednou písařskou rukou, celkem úhledným písmem, nemůžeme s jistotou říci, že jde o Smrčkův autograf, neboť se nedochovaly jiné materiály, které by dovolovaly srovnání písma. Text jeho pamětí je svázán spolu s dalšími texty v mladší vazbě a je tedy docela dobře možné, že v době, kdy byla kniha svázána, což je v tomto případě 18. století, již byla část pamětí ztracena. Je však také možné, že Smrčku psaní omrzelo – což zase nebyl tak neobvyklý případ mezi autory kronik – nebo že pro svůj špatný zdravotní stav musel psaní zanechat. Pravděpodobnost, že se nám dnes podaří rozluštit tuto záhadu, je však minimální.

---

¹⁵ Nelze však také vyloučit, že Antonín Lekeš, který Smrčkovy paměti opsal, k nim přidal nějaký zápis navíc.

Další důležitou otázkou, která vyvstane při studiu městských kronik, je zjištění motivace, která vedla autory k vytváření těchto spisů. Vznik pamětních či kronikářských záznamů se může, ale nemusí vázat k určitému významnému momentu v životě autora. To je případ českobudějovického kronikáře 17. století Zikmunda Karla Fischera z Benešova a Fischbachu, který se po svém jmenování městským radním rozhodl sepsat kroniku, nejspíše také plzeňského předbělohorského městského písaře a kronikáře Šimona Plachého z Třebnice a lze ho předpokládat i u dalších osob. Jedním z motivů pro zahájení historického spisování tedy mohly být osobní důvody. Zdá se však, že kronikářskou činnost předbělohorských měšťanů ovlivnily spíše jiné příčiny. Obvykle své záměry oznamoval autor v předmluvě, ovšem u většiny městských kronik se předmluvy nedochovaly a nemusely být ani napsány. Můžeme je předpokládat u kronik psaných jedním autorem, menší pravděpodobnost jejich existence je u kronikářských záznamů vedených po delší dobu více pisateli. Pokud máme k dispozici předmluvu kroniky, je třeba si uvědomit, že ve většině předmluv u humanistických děl, tedy i u kronik, byly často používány šablonovité formulace.

Chceme-li se tedy dozvědět něco více o důvodu vedoucím k rozhodnutí sepsat kroniku, nezbyvá nám, než se opět ponořit do jejího textu, neboť jen ten nám může být určitým vodítkem pro sestavení charakteristiky osoby jeho tvůrce. Rozbor textů ukazuje, že raně novověké kroniky českých měst vznikaly spíše ze soukromé iniciativy.¹⁶ Uspořádání těchto pramenů i výběr událostí, které sem byly zařazeny, napovídají však o tom, že autoři rozhodně nepomýšleli na utajení spisu. Spíše naopak. Počítali s tím, že dílo se dostane ke čtenářům, ať už soudobým či budoucím, a bude nějakým způsobem využíváno. Například jako pomoc či rada při řešení složitých záležitostí obce či ve sporech s okolní vrchností. Tedy za podobných okolností, které nastaly již dříve. Proto také průběh důležitých jednání městské obce je často zachycen v kronice velmi podrobně, aby jednou mohl opravdu sloužit jako návod. Často jsou tyto záznamy doplňovány opisy úředních písemností vztahujících se k dané situaci.

Vliv na vznik kronik zajisté měla i současná politická a hospodářská situace, zejména v případě královských měst, která se v 16. století cítila silně ohrožována konkurencí šlechtických velkostatků. Události roku 1547 pak odsunuly tato města prakticky z politického života země. Proto v mnoha kronikách se autoři snažili upevnit pouto mezi slavnou minulostí města a přítomností zdůrazňováním získaných práv a svobod – a samozřejmě i majetku – a podpořit tak sebevědomí měšťanstva. Obdobně poddanská města ve svých kronikách zachytila často velmi

¹⁶ V žádné z dochovaných kronik není uvedena zmínka o vlivu městské rady na její vznik, i když samozřejmě něco takového nelze vyloučit. Příkladem může být plzeňská kronika.

podrobně vyhrané spory s vrchností či okolními šlechtici. V kronikách obou typů měst pak nacházíme opisy různých privilegií a listin, které sem byly doslovně přepisovány ve snaze zdůraznit právní jistoty města.

Předbělohorská doba sice nebyla poznamenána válečným konfliktem, který by zasáhl na území Čech, jako tomu bylo v předchozím i následujícím století, ale i tak život ve městech přinášel řadu nesnází, v jejichž čele stály především četné živelné pohromy a epidemie, kterým nedokázala městská společnost zabránit. Vliv na život obyvatel však měly i vnitřní městské konflikty různého rozsahu, ke kterým mohlo vést jak sociální napětí, což bylo příznačné především pro první třetinu 16. století, tak i různé náboženské neshody. Ty se objevovaly v městském prostředí zejména v souvislosti s německou reformací, jejíž ohlasy do Čech přicházely krátce po jejím zahájení. Spory o náboženskou orientaci obyvatel města, končících vítězstvím jedné strany (vnitřní jednota města byla základním předpokladem jeho dalšího rozvoje), by mohly též být důvodem, proč se autor – měšťan rozhodl k sepsání kroniky. Objasnit motivaci autora je úloha poměrně nesnadná, neboť znamená nejen důkladně prostudovat text kroniky, ale i veškeré další soudobé materiály vztahující se k osobě pisatele i k městu, kde působil, a zjistit tak co nejvíce o autorovi samotném i o životě ve městě, a teprve poté je možné pokusit se určit, co bylo podnětem jeho kronikářské tvorby. Ale ani přes veškeré vynaložené úsilí nebudeme nikdy přesně vědět, co autora přimělo ke spisování, pokud to sám výslovně neuvedl. A i v tomto případě je třeba k jeho tvrzení přistupovat s určitou dávkou opatrnosti.

Většina autorů kronik a pamětí byla těsně spjata s okruhem městské samosprávy. V řadě měst to byli radní písaři, obvykle nejvzdělanější osoby ve městě, okolo nichž se soustřeďoval městský kulturní a politický život, kteří nám zanechali své záznamy v podobě různých písemností. Vzhledem k jejich vzdělání a postavení v městské společnosti je celkem pochopitelné, že to byli právě oni, kdo stáli za vznikem městské kroniky, neboť měli k této činnosti nejen předpoklady díky svému předchozímu studiu, ale též objektivní podmínky, které představoval okamžitý a volný přístup ke všem informacím týkajících se městských záležitostí i schopnost a příležitost vyhledávat ve starších materiálech potřebné zprávy z minulosti města. Právě tyto možnosti mohly vyústit do snahy zanechat vlastnoruční písemnou památku o současném dění (a často i o sobě samém) pro následující obyvatele města. V předbělohorském období tak vznikla řada písemností obsahujících nejrůznější pamětní zápisy, ať už úředního charakteru jako pamětní knihy s opisy diplomatického materiálu, které měly sloužit budoucím generacím především při orientaci v současném dění, nebo spisy soukromé, které měly významné momenty v životě měšťana a města uchovat pro ty, kteří jednou nastoupí na místa svých otců a dědů.

Mezi autory pamětních záznamů nacházíme také členy městské rady, ovšem je třeba připomenout, že někteří z nich svou kariéru zahájili jako městští písaři a po dosažení místa radního obvykle svou funkci předali mladším. Osudy jednotlivých autorů městských kronik rozhodně nepostrádají zajímavosti; přesnější seznámení s nimi vyžaduje podrobné studium archivních dokumentů příslušného města.

V několika případech byl autorem kroniky měšťan-řemeslník. Například v Českém Lípě se literární tvorbě věnoval zdejší pekař, ve Slaném sladovník a v Trutnově malíř. U žádného z nich nemůžeme doložit absolutorium některé z akademií. Pravděpodobně na univerzitě nestudovali, ale určité vzdělání získali, nejspíše byli absolventy městských škol.¹⁷ Jejich díla mají poněkud odlišný charakter od kronik vytvořených písaři či radními, neboť jejich sociální postavení jednoznačně ovlivnilo výběr faktů i způsob jejich zpracování. Čteme-li kroniky psané měšťany-řemeslníky, kteří nebyli členy městské rady, obsahují méně záznamů týkajících se jednání města jako celku a více se soustřeďují na osobní prožitky a záležitosti společenské jako sňatky, úmrtí, narození apod. Často se zde také setkáme s určitou kritikou poměrů, což v kronikách psaných osobami z okruhu městské správy nenacházíme. Záleželo samozřejmě na povaze autora, jak dalece vyjadřoval svou nespokojenost se současným stavem ve městě. Několik záznamů tohoto typu nalezneme například v kronice slánského měšťana Václava Kněžoveského, který se nijak netajil svými názory. Podstatně vyšší úroveň mají kritické postřehy Mikuláše Dačického z Heslova, který však spíše než městskou správu kritizuje chování obyvatel města. Již podle výběru událostí a zpracování záznamů lze při prvním čtení poznat, zda autorem kroniky byla osoba z prostředí městské správy, či někdo jiný, stojící mimo tento okruh.

Obsah záznamů městských kronik je soustředěn především na lokální záležitosti, ale nechybějí – v různé míře – i zprávy ze širokého okolí. Jejich počet i výběr byl ovlivněn osobou autora, jeho společenským postavením, vzděláním i rozhledem. Pokud jde o světové události, pak se nejčastěji setkáváme se zprávami z tureckého bojiště a se vším, co s válkami souviselo. Protože se tyto zprávy opíraly o tištěné noviny, zachycují kronikářské záznamy různých městských kronik shodné události, jako bylo například dobytí Rábu Turky zradou velitele Hardega a jeho pozdější opětné získání apod. Záleží na období, které kronika popisuje.¹⁸ Zprávy z ostatních částí Evropy jsou různorodé, v některých kronikách se setkáváme s popisem událostí ve Francii koncem 16. století, výjimečné jsou zprávy o událostech v jiných zemích, jako například ve Španělsku. Ze světového dění pak se ještě ve větším

¹⁷ Českolipský kronikář Hans Kriesche se ve své autobiografii zmiňuje o návštěvě zdejší školy.

¹⁸ Ke zprávám o tureckých válkách v dobovém tisku viz T. Rataj, *České země ve stínu půlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře*. Praha 2002.

množství objevují záznamy o úmrtích, sňatcích i narozeních významných osob, ať už panovníků, papežů či učenců. Většina zpráv ze zahraničí byla přebírána z tisku.

Lokální záležitosti tvoří u všech kronik jádro jejich záznamů. Ve většině případů sahají zápisy hluboko do minulosti města, jejíž vyličení má různou podobu. Často jsou zachyceny letopočty s udělením městských privilegií, které tvoří jakýsi úvod do zápisků se současným děním. Autoři humanismu byli především autory současnosti, a tomu také odpovídá složení městských kronik. Nejvíce zpráv bývá z období, kdy autor kroniky žil. V záznamech tak nacházíme zprávy o městské výstavbě, především sakrálních stavbách, ale i školách, radnicích, mostech a dalších, dále o náboženském životě, často v podobě zachycení výměny farářů, o společenských událostech (sňatky, narození, úmrtí), o činnosti městské správy i o případných sporech města s okolím. Mnozí autoři také přinášejí zprávy o průběhu počasí v jednotlivých letech, o nebeských úkazech, zejména kometách, zatmění Slunce a Měsíce. Méně zpráv nacházíme z každodenního života ve městě. Pokud jsou uvedeny, většinou se týkají události kriminálního rázu, neboť to byly svým způsobem – vybočovaly z řádu a práva – události pamětihodné. Kriminalita v renesančních městech byla značná, popravy stejně jako jiné tresty byly veřejnou záležitostí, a tak tvoří častou náplň kronikářových zápisků. Více než každodenní život přitahovaly autory kronik zprávy nešední a neobvyklé: dochovaly se nám tak záznamy o zvláštních porodech, nadpřirozených událostech i již zmiňovaných úkazech na obloze. Tyto události, zejména pokud se odehrávaly za hranicemi Čech, obvykle pisatelé kronik opět opisovali z tištěných novin. Zprávy přejímali většinou bez podezření a zařazovali je do svých zápisků, i když už v renesanci nebyla důvěřivost v senzační zprávy neomezená a začínaly se objevovat i karikatury takových zpráv.¹⁹

Výzkum narativních pramenů městské provenience raného novověku je teprve v samých počátcích. Prvním krokem, který je základem pro jakákoli další studia, je zjištění současného stavu dochování těchto materiálů. Pokud jde o městské kroniky českých měst z předbělohorské doby, byl proveden průzkum v archivech, muzeích a knihovnách v Čechách (částečně také na Moravě, ve Slezsku i v některých zahraničních sbírkách), při kterém bylo zjištěno oněch výše jmenovaných sedmáct, respektive osmáct českých měst, jejichž kroniky se dochovaly. Jde o Benešov nad Ploučnicí, České Budějovice, Českou Lípou, Cheb, Chomutov, Kadaň, Kutnou Horu, Litoměřice, Louny, Mladou Boleslav, Plzeň, Prahu, Rakovník, Slaný, Soběslav, Teplice, Trutnov a Žatec. K nim lze také připočítat nejstarší městskou kroniku loketskou, která datem svého vzniku náleží ještě do doby středověku. Ne všechna díla

---

¹⁹ Viz E. Petrů, *Zrcadlo skutečnosti: kniha o středověké, renesanční a barokní parodii*. Praha 2002, s. 111.

se dochovala v originálech či soudobých opisech, paměti Rakovníka a Žatce jsou známé pouze z opisů ze 17. století. Kronikářské záznamy benešovského pastora Johana Schlegela se samostatně vůbec nedochovaly, dnes je známe pouze z opisu, který zařadil do své práce místní kronikář Antonín Sierich v 18. století. Podobný osud potkala i kronika českobudějovického měšťana Františka Machničky. Mnohé z kronik byly dále opisovány a doplňovány a jsou zachovány také v mladších rukopisech (například Mladá Boleslav, Soběslav), jiné zůstaly po celá staletí neznámé a o jejich využití dalšími generacemi se nezachovaly žádné zmínky.

